

УДК 347.151

Н.О. ГОРОБЕЦЬ, Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ НОРМ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВ У ЧАСТИНІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛОВОГО ПРОСТОРУ

Ключові слова: конституційне право, недоторканність житла, недоторканність житлового простору

Слід зазначити, що одночасно з прийняттям Конституції та Цивільного кодексу України виникла низка проблем, пов'язаних насамперед з їх реалізацією. Так, Конституція України, яка є основним джерелом конституційного права, проголосила принцип антропоцентризму. Зазначена ієрархія соціальних цінностей, на вершині якої чільне місце зайняла людина та визначені внутрішні (духовні) блага, сприяла якісному оновленню всього вітчизняного законодавства. У першу чергу, це стосується Книги 2 ЦК України, тому проблему взаємодії норм конституційного та цивільного прав у сфері правового регулювання прав людини можна вважати сьогодні однією з актуальних [1].

Теоретичним підґрунтям даного дослідження є роботи таких науковців, як: Е.А. Вологіної, Д.М. Лук'янця, М.С. Малєїна, Є.А. Суханова, Ш.Т. Тагайназарова, В.Ф. Яковлева та інших.

За радянських часів учені, здебільшого, право на недоторканність житла розглядали з позиції конституційного-правового регулювання [2, с.31-35; 3, с.2]; переважно це було викликано недосконалістю цивільного законодавства. Зазначалося, що конституційні норми мають найвищу юридичну силу, тобто права, які закріплені поточним законодавством, можуть лише ним конкретизуватися, деталізуватися [4, с.20].

Сьогодні відбувається якісна переоцінка ролі галузей законодавства та права у правовому регулюванні суспільних відносин. Як вважає Л. Луць, методологічний поділ системи права сприятиме більшій злагодженості та ефективності системи національного права [5, с.117]. Наукова дискусія стосовно співвідношення меж предмету правового регулювання різними галузями права - особливо конституційного та цивільного права - має глибоке коріння. Цією проблемою переймалися не одне покоління науковців. Подібний стан правової дійсності логічно спрямовує наші роздуми до визначення ролі норм ст.30 Конституції та ст.311 ЦК України у врегулюванні відносин, що породжуються правом на недоторканність житлового простору.

Звідси, метою цього дослідження є з'ясування взаємодії приватного і публічного права з урахуванням вітчизняних особливостей системи права та місця у цій системі конституційного та цивільного права; Конституції України та ЦК України стосовно узгодженості правового регулювання щодо права на недоторканність житлового простору. Його новизна полягає у визначенні ролі норм Конституції України та ЦК України при реалізації права на недоторканність житлового простору.

Можна зазначити, що С.С. Алексєєв вважає, що розподіл права на публічне і приватне у сучасній юриспруденції є свого роду вихідним пунктом і загальним місцем – фактом, який хоч і потребує пояснень, але сам по собі очевидний [6, с.22].

Незважаючи на багатовіковий досвід застосування зазначеної класифікації, продовжують залишатися спірними деякі питання. І.А. Покровський у своїй праці зазначав, що межа приватного права з публічним правом протягом історії далеко не завжди проходила в одному й тому ж місці, галузі одного й другого багато разів змінювалися [7, с.40].

Так, якщо щодо місця цивільного права в системі позитивного права у наукових колах панує однастайність – його відносять до галузі приватного права, то щодо конституційного права вона відсутня. Завдячувати треба

спірності питання стосовно підстав виникнення згадуваної класифікації. У спеціальній літературі пропонується в основу поділу брати інтерес [8, с.152], способи судового захисту [9, с.13], метод теоретичної типології [10, с.7-10], предмет та метод [11, с.36] тощо. Пануючою точкою зору на сьогодні є остання.

Стосовно місця конституційного права в системі позитивного права думки вчених розділилися. Одні вважають його загальною частиною права [12, с.222], інші – розглядають як звичайну галузь права, що складається з державного права і цивільно-публічного права, основою якого є основні права і свободи [13, с.39-40]. Існує також думка, що конституційне право є генетично первинним відносно цивільного, адміністративного та судового права [10, с.9], а також є надгалуззю по відношенню до всіх решти галузей [14, с.111].

Прихильники останньої теорії зазначають, що визначення структури національного права неможливе без врахування дихотомії «публічне право – приватне право», визнання існування якої є методологічним імперативом європейської юриспруденції, оскільки слугує підґрунтям розмежування на національному рівні права цивільного і адміністративного як двох головних, визначальних галузей регулятивного права, що у свою чергу ґрунтуються на положеннях конституційного права [15, с.6], та доходять висновку, що існування конституційного права зумовлено необхідністю забезпечити на національному рівні юридичну першооснову усіх інших галузей національного права [15, с.10].

Відповідно, конституційне право не є галуззю публічного права, а є втіленням норм приватного права, базою усього національного законодавства [15, с.10]. Звідси, і Конституцію України не можна вважати актом публічного права, оскільки вона виступає як закон універсальної дії, який закріплює на національному рівні положення природного права та більш того, є джерелом права приватного [15, с.11].

Безсумнівно, що відродження приватного права змушує по-новому поглянути на всю систему вітчизняного права, однак і вимагає

зваженості у підходах до оцінки цієї системи та місця у ній галузей права. Особливий акцент повинен ставитися на рівнозначності та однаковій важливості складових частин позитивного права.

Так, схематично найбільш вдало, на наш погляд, відобразив існуючу до нині систему права Є.А. Суханов. Вона представлена у формі певної «піраміди» правових галузей, на вершині якої розміщене конституційне (державне право). Далі йдуть підпорядковані йому «основні» галузі права (цивільне, кримінальне, адміністративне тощо), які, у свою чергу, очолюють групи галузей, що утворилися шляхом виділення з базових (наприклад, сімейне, трудове з цивільного тощо). Звідси, всю систему пронизують ієрархічні, публічно-правові начала, що оформляють, по суті, безмежне панування держави у будь-яких сферах життя суспільства та забезпечують переважний правовий захист державних та суспільних (публічних) інтересів [16, с.4].

Є.А. Суханов також наголошує, що місце «піраміди» сьогодні повинна замінити нова система, що заснована на принциповій рівності приватноправового і публічно-правового підходів, на їх взаємодії, але не підпорядкуванню приватного права публічному [16, с.5]. Цей підхід найбільш відповідає сучасним реаліям, оскільки базується на існуючому нині принципі пріоритетності людини та її прав і свобод порівняно з іншими соціальними цінностями. Він закріплений Конституцією України та визначає найважливіші напрямки регулювання відносин між державою в цілому та її громадянами.

У цьому контексті необхідно зазначити, що подібний підхід ніяким чином не применшує ролі Конституції як Основного закону держави, який містить норми прямої дії. Потрібно чітко відмежовувати право і законодавство. Так, конституційне право як складова частина публічного права ніяк не може панувати над галузями приватного права. Однак, Конституції як закону, що має найвищу юридичну силу у системі законодавства, повинні підпорядковуватися всі нормативні акти національної системи законодавства.

ва, у тому числі, і ЦК України.

У зв'язку з цим, слід визнати слушною думку Л.С. Явіча, який зазначає, що Конституція повинна розглядатися в якості комплексного кодифікованого акту, що містить основні принципи всіх без виключення галузей системи права [17, с.20]. У доповнення зазначеної точки зору М.Л. Нохріна додає, що Конституція є лише особливим нормативно-правовим актом, норми якого не складають однойменної галузі [12, с.227], тобто конституційне законодавство не обмежується лише нормами Основного Закону.

Слід вказати, що приватне право тісно пов'язане з публічним, в єдиній державно організованій системі правових норм вони взаємодіють і взаємодоповнюють одне одного. Враховуючи аргументи, які висувають прихильники зазначених вище поглядів, ми схильні визнати обґрунтованість точок зору, що розглядають конституційне право як публічну галузь права, а відповідно і її нормативні джерела будуть публічними актами. З цього логічно випливає висновок, що норми Конституції України та ЦК України беруть участь у врегулюванні відповідних суспільних відносин на методологічних засадах публічного та відповідно приватного права.

Відтак, зазначимо, що у літературі з певними розбіжностями та уточненнями прийнято виділяти такі ознаки, що притаманні приватному праву, як: орієнтація на задоволення особистих приватних інтересів; волевиявлення декількох суб'єктів; рівність суб'єктів; переважання диспозитивних норм; наявність горизонтальних відносин між суб'єктами; використання, як правило, договірної форми вираження норм [5, с.118]. Відповідно - публічному праву притаманні: орієнтація на задоволення публічних інтересів; одностороннє волевиявлення суб'єктів; субординація між суб'єктами; переважання імперативних норм; вертикальні (ієрархічні) відносини між учасниками; використання, в основному нормативно-правових актів як форми вираження юридичних норм [5, с.118].

Зазначається, що проведення «демаркаційної лінії» між цими двома сферами права

сприятиме виробленню тих пріоритетів, які мають бути керівними у практиці правореалізації [9, с.10]. Між тим, слід визнати, що у практиці сучасних цивілізованих країн класичні межі між державою і громадянським суспільством трансформуються у взаємно проникаючі, гібридні інститути, що не можуть бути одночасно визначені як державні чи суспільні [18, с.21].

Так, Є. Богданов слушно зауважує, що не дивлячись на намагання розробників проекту цивільного кодексу мінімізувати публічні норми, без них не можна обійтися, оскільки вони спрямовані на врахування та забезпечення публічних інтересів [19, с.23-24], і це є природним, оскільки відповідає природі позитивного права урівноважувати інтереси суспільства і держави. Також зазначається, що цивільне право з моменту свого формування було прикладом прагнення суспільства в процесі правового регулювання до діалектичного поєднання приватних і публічних засад суспільного життя конкретно-історичного періоду [20, с.17].

Подібна думка повною мірою стосується й публічно-правових норм, які розвиваються у діалектичній єдності з приватним та містять деякі приватноправові норми. Протиставлення приватного та публічного права має сенс лише за умови їх діалектичної єдності: обидві частини права мають сенс тільки у поєднанні – як приватне право ніщо без публічного, так і навпаки [9, с.11].

Немайнові блага людини є невід'ємними та одними з найважливіших у системі цінностей індивіда. Тому природно, що норми різних галузей спрямовані на закріплення, охорону та захист відповідних прав. Слушною з цього приводу видається думка Л.О. Красавчикової, яка зазначає, що регламентування особистих відносин на конституційному рівні не позбавляє їх цивільно-правового характеру [21, с.18].

Механізм конституційного регулювання має свої особливості. Він безпосередньо і функціонально пов'язаний з галузевим законодавством [22, с.34]. У літературі наголошується, що закріплення тих чи інших положень у Конституції свідчить про зростаючу

їх роль та призначення у житті суспільства і в діяльності індивідів [23, с.40]. Це безпосередньо стосується і закріплення основних прав і свобод у Конституції України та визнання людини найвищою соціальною цінністю, що стало передумовою до закріплення основних положень щодо особистих немайнових прав у ЦК України.

Не випадково норма ст.30 Конституції України майже без змін була імплементована до ст.311 ЦК України. Хоча треба зауважити, що така конструкція, відповідаючи потребам публічно-правового регулювання суспільних відносин, не відповідає правовій природі приватного права, позаяк не розкривається специфіка особистого немайнового права на недоторканність житлового простору.

Як зазначалося, конституційне право, як складова частина публічного права, ніяк не може панувати над галузями приватного права. Однак, Конституції як закону, що має найвищу юридичну силу у системі законодавства, повинні підпорядковуватися всі нормативні акти національної системи законодавства, у тому числі й ЦК України. Національному законодавству притаманна діалектика приватного і публічного у правовому регулюванні особистих немайнових прав, тобто закріплення приватноправових норм Конституцією, а публічно-правових у ЦК України, що сприяє гармонізації та всебічному забезпеченню правового регулювання відповідних відносин.

Принципового значення у цьому зв'язку набуває питання прямої дії Основного закону, оскільки радянські конституції переважно розглядалися як декларації. Чи не створив законодавець цим додаткові проблеми правозастосування та протиставлення норм Конституції нормам ЦК України? Дискусія, яка виникла з приводу застосування норм прямої дії між вченими, показала, що навпаки відсутність такої вказівки суттєво обмежить дію Основного Закону [24, с.90].

У ході цієї дискусії була висловлена думка, що не можна як абсолютизувати Конституцію, так і обмежувати її роль лише як юридичної бази для поточного законодавст-

ва [25, с.9]. Вчені висловили декілька підходів до форм реалізації конституційних норм: безпосередній (пряме застосування конституційних норм) і опосередкований (застосування конституційних норм через їх конкретизацію у інших законодавчих актів) [26, с.65]; законотворчий (на виконання норм Конституції видаються закони) і правозастосовчий (виконання норм Конституції відбувається безпосередньо через її положення) [27, с.53]; правотворчий (оскільки, «законотворчий» підхід не може повною мірою відобразити всі аспекти дії конституційних норм, зокрема виключається вплив Конституції на інші, крім законів, нормативно-правові акти), правозастосовчий та правоохоронний [28, с.14].

Деякі вчені під конституційним регулюванням суспільних відносин розуміють один із видів державної діяльності, що має на меті за допомогою закріплення у Основному Законі певних приписів впорядкування стану й основних напрямів розвитку найважливіших суспільних відносин та надання їм особливого (конституційного) правового статусу [28, с.11]. Саме подібне тлумачення конституційного регулювання, має допомогти у реальному визначенні змісту та умов реалізації конституційного права на недоторканність житла.

До найважливіших ознак конституційного регулювання в науковій літературі відносять [29, с.21-27]: системність, яка розкривається через те, що, наприклад, конституційний припис щодо права на недоторканність житла стає основою всієї національної системи нормативно-правових актів, що спрямовані на створення правового забезпечення змісту та реалізації цього права; нормативність, яка виявляється у тому, що положення ст.30 Основного Закону є нормами прямої дії. Тобто, безпосереднім регулятором суспільних відносин із приводу недоторканності житла, які, разом із тим, містять у собі неконкретність адресата правового припису (відсутність його персоніфікації), можливість його неодноразового застосування, збереження його дії незалежно від його реалізації; загальнообов'язковість, стабільність та особливий

захист конституційних приписів.

Подібна сукупність ознак конституційного правового регулювання якомога повніше розкриває особливості конституційного регулювання права на недоторканність житла при його взаємодії з особистим немайновим правом на недоторканність житлового простору.

У літературі висловлюється думка, яка видається слушною, що первинною і основною підставою поділу позитивного права на окремі структурні підрозділи має слугувати саме метод правового регулювання, що дає можливість об'єктивно визначити загальну характеристику кожної з частин (елементів) системи поділу. Адже він дозволяє рельєфно окреслити юридичну специфіку основних ділянок цього права, а відтак – провести між ними більш-менш чітку розділову лінію.

На думку Р. Сивого, до структури методу правового регулювання необхідно відносити такі його елементи: 1) наявність (чи, навпаки, відсутність) у суб'єктів правовідносин формально-юридичної рівності; 2) особливості юридичних фактів (зокрема, наявність чи відсутність формального вільного волевиявлення суб'єктів щодо встановлення, зміни чи припинення суб'єктивних юридичних прав та обов'язків); 3) особливості нормативного регулювання змісту правовідносин (тобто взаємних юридичних прав та обов'язків); 4) міра визначеності змісту юридичних прав і обов'язків; 5) особливості юридичної процедури здійснення (реалізації) юридичних прав та обов'язків; 6) особливості юридичного забезпечення (охорони та захисту) регулятивної дії правових норм. Указані елементи методу правового регулювання він класифікує на: основні (якісні) - наявність (чи, навпаки, відсутність) у суб'єктів правовідносин формально-юридичної рівності, саме цей елемент є визначальним критерієм розмежування позитивного права та неосновні (кількісні) – усі інші (крім першого) вищенаведені елементи [30, с.54].

На основі наведених елементів методу правового регулювання вчений робить висновок, що характеристика елементів не дає можливості навіть теоретично припустити

існування більшої кількості методів правового регулювання, ніж два: 1) метод, заснований на формально-юридичній рівності учасників правовідносин (або приватноправовий, або ж диспозитивний); 2) метод, заснований на формально-юридичній нерівності учасників правовідносин (публічно-правовий, або ж централізований, або ж імперативний)¹ [30, с.57]. Між обома цими методами правового регулювання існують тісний зв'язок та взаємообумовленість [31, с.35].

Обґрунтованість цієї позиції робить її найбільш прийнятною для феномену сучасної правової дійсності. Відмінності між цими методами теж можна розділити на «якісні» та «кількісні» [31, с.57].

На основі аналізу категорій методу правового регулювання та можливостей його використання як підстави (критерію) структурування системи позитивного права на публічне та приватне, можна перейти безпосередньо до порівняльного аналізу участі норм ст.30 Конституції України - яка закріплює, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення у них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду (ч.1 ст.30) та виключення до загального правила, що містяться у ч.2 ст.30 Конституції України і ст.311 ЦК України - яка закріплює, що житло фізичної особи є недоторканим; встановлює порядок законного проникнення до житла (ч.2); виключення з загального правила (ч.3); додаткові юридичні гарантії щодо примусового позбавлення житла, які скоріше стосуються майнового права особи, а не особистого немайнового (ч.4) у правовому регулюванні права на недоторканність житлового простору.

«Якісні» відмінності методів правового регулювання полягають у наявності або відсутності формально-юридичної (державно-вольової) рівності учасників правовідносин, що на пряму стосується і норм, що аналізуються. В. Яковлев вважає, що юридична рів-

¹ У межах цієї роботи методи правового регулювання будемо скорочено називати: імперативний і диспозитивний.

ність виявляється, перш за все, у всезагальності, однотипності «її змісту для усіх суб'єктів цивільного права», яка полягає у можливості «функціонування суб'єктів цивільного права в одних і тих же правових ролях у конкретних правовідносинах» [32, с.169]. Відтак формально-юридична рівність, як ознака методу правового регулювання, є істотною особливістю правоздатності учасників правовідносин [33, с.116]. Для приватного права завжди притаманною є рівність (однаковість) правоздатності його суб'єктів, а для публічного навпаки – її відсутність.

Звідси, у ч.1 ст.311 ЦК України закріплено положення, що житло фізичної особи є недоторканим. А це означає, що у ній передбачається рівність правоздатності будь-якої фізичної особи та закріплюється позитивний зміст цього права. Відтак змістом права на недоторканність житлового простору є сукупність правомочностей особи-носія, які мають позитивний та негативний аспекти, що існують у єдності, тобто не протиставляються з точки зору пріоритетності одного з них і правомочності захисту.

Ця приватноправова норма встановлює для будь-яких осіб, які з тих чи інших підстав мають свій житловий простір і проживають там (остання умова є не обов'язковою [34, с.117-118]), скористатися юридичною можливістю недоторканності житлового простору в однаковому обсязі, що, у свою чергу, породжує у зобов'язаних осіб поважати право на недоторканність житлового простору особи та утримуватися від його порушення.

Означена риса диспозитивного методу полягає у тому, що у конкретних правовідносинах, які виникають при здійсненні права на недоторканність житлового простору, їх конкретний учасник «отримує» таку «порцію» прав та обов'язків, якої потребує виконувана ним «роль». Тим не менше, він наділений загальною здатністю виконувати усі можливі «ролі», навіть й ту, яку в даних конкретних правовідносинах виконує його контрагент. Учасниками таких правовідносин завжди є особи, обсяг правоздатності в яких є формально однаковим (рівним).

Аналіз ст.30 Конституції України дозволяє зробити інший (протилежний) висновок. У суб'єктів цих правовідносин виникає формально-юридична не рівність. Відбувається трансформація змісту та збільшення обсягу правоздатності в одних суб'єктів правовідносин і, відповідно – зменшення у інших. Тут закріплюється гарантія, з якої випливає, що держава бере на себе обов'язок охороняти недоторканність житла та іншого володіння від будь-якого неправомірного проникнення. Чітко встановлюються межі дій по відношенню до права особи, іншими словами – обмеження. Учасники правовідносин не можуть помінятися своїми «ролями» у силу свого правового статусу і відповідно обсягу правоздатності.

Отже, змістом конституційного права на недоторканність житла є гарантована державою можливість особи мати недоторканність житла та іншого володіння, яка розкривається через обов'язок держави гарантувати охорону житла та іншого володіння особи від посягання будь-кого; де державні органи та особи, які прямо передбачені у законі, можуть проникати до житла лише у випадку і порядку, встановленому законом без згоди цієї особи.

Використані у ст.30 Конституції України терміни «житло» та «інше володіння», визначаючи матеріальні форми немайнового блага, відповідають загальним засадам конституційного регулювання, а саме наділені загальністю та абстрактністю змісту, що дає можливість галузям національного законодавства у своїх нормах конкретизувати норми Конституції та здійснювати правове регулювання належних суспільних відносин відповідно до потреб свого предмету та методу.

До «кількісних» (неосновних) відмінностей, перш за все, можна віднести наявність формально вільного волевиявлення [30, с.59] стосовно встановлення, зміни чи припинення суб'єктивних юридичних прав чи обов'язків. Цю відмінність відносять до домінуючих ознак диспозитивного методу.

Особисте немайнове право на недоторканність житлового простору, що належить

особі від народження, породжує абсолютні правовідносини. Фізична особа володіє цим правом довічно. Вона не може відмовитися від нього, а також бути позбавлена його. Тобто, цим правом особа наділена навіть незалежно від своєї волі, хоча його здійснення, безперечно, залежить від волі особи (ст.ст.203, 215, 271 ЦК України).

У публічному ж праві правовідносини, як правило, виникають в односторонньому порядку. Підтвердженням цьому є ст.30 Конституції України, яка встановлює, що «не допускається проникнення... інакше як за вмотивованим рішенням суду». У даному випадку закон стоїть на сторожі інтересів особи, покладаючи на відповідні органи (незалежно від їх волі) обов'язок дотримання їх права.

Наступною рисою – є особливість нормативної регламентації змісту правовідносин. Особливістю диспозитивного способу регулювання суспільних відносин є те, що тут правовідносини здебільшого регулюються за принципом: дозволено все те, що не заборонено законом. Особа може робити все, що бажає у межах свого житлового простору, якщо це прямо не заборонено законом.

У публічному праві зазвичай діє інший принцип: дозволено лише те, що прямо передбачено законом. Так, із статті 30 Конституції України випливають наступні положення: дозволено проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку лише за вмотивованим рішенням суду; у невідкладних випадках пов'язаних з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший встановлений законом порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку. Закріплення такого положення опосередковано сприяло і тому, що адміністративне виселення з житлового приміщення визнане неконституційним.

У приватному праві суб'єктивному праву кореспондує суб'єктивний обов'язок. При цьому чітко розмежовуються поняття суб'єктивного права та обов'язку. Натомість

у публічному праві доволі часто на уповноважену особу покладено обов'язок використовувати надане їй право. Це положення також чітко просліджується у нормах, які закріплюють право на недоторканність житлового простору.

Ще однією рисою диспозитивного та імперативного методів правового регулювання вважають відповідні особливості передбаченого ними юридичного забезпечення нормального функціонування правовідносин. Традиційно у приватному праві ініціатива захисту порушеного права залежить від волі потерпілої сторони. Особа вправі при порушенні її права на недоторканність житлового простору звернутися до суду за захистом порушеного права, а також для вжиття передбачених законодавством заходів, спрямованих на попередження правопорушення (наприклад, вимагати заборону будівництва поряд із своїм житлом підприємства з виробництвом шкідливих для здоров'я викидів тощо).

Особливістю публічного права є те, що така ініціатива, як правило, виходить від уповноважених державних органів, процесуальна діяльність яких чітко врегульована (наприклад, ст.162 КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за порушення недоторканності житла).

Слід також наголосити на тому, що приватноправова відповідальність має переважно компенсаційно-превентивний характер і виступає у «формі захисту порушеного права» [32, с.169], що наявно закріплюється у гл.3 ЦК України.

Отже, по-перше, Конституція України є публічно-правовим актом, який є комплексним нормативно-правовим актом – джерелом як приватного, так і публічного законодавства, відповідно до якого галузі національного законодавства, згідно з своїми предметом та методами, здійснюють регулювання суспільних відносин, що визнані на конституційному рівні.

Конституція України не тільки встановлює та обмежує, вона, в першу чергу, констатує визнання прав людини на державному рівні [9, с.16], що маючи форму правової но-

рми захищають права особи, оскільки суб'єкти права одержують можливість заперечувати будь-які нормотворчі і правозастосовні рішення в сфері приватного права якщо вони не відповідають нормам Основного Закону України. Отже, відбувається фіксація невід'ємності, непорушності прав людини та категоричності у забороні на скасування прав людини чи прийняття нормативних актів, що обмежували чи звужували їх зміст.

По-друге, зміст понять у конституційному праві не збігається зі змістом понять у цивільному праві. Звичайно, норми ст.30 Конституції України і ст.311 ЦК України у певній мірі гомогенні, але не тотожні. Норма Конституції завжди займає більш високе положення в ієрархії правових норм. Вона, на відміну від галузевих норм, завжди характеризується більшою загальністю, юридичною насиченістю, тобто більш значною щільністю юридичного змісту (що створює можливість різноманітних юридичних інтерпретацій з урахуванням зміни життєвих обставин або суб'єктивного праворозуміння).

Конституційні норми визначають зміст однорідних галузевих норм, часом корегуючи їх у процесі правозастосування. Однак конституційна норма є публічно-правовою і побудована на засадах субординації суб'єктів, що розкривається у системі централізованого регулювання життєвих відносин, а цивільно-правова норма побудована на засадах координації суб'єктів, що розкривається у системі децентралізованого регулювання суспільних відносин. Вона юридично забезпечує рівність усіх суб'єктів немайнових відносин, здійснює регулювання та охорону цих відносин, а також можливість відповідного впливу на них з метою забезпечення компенсаційних гарантій в разі їх порушення.

По-третє, важливу складову конституційного обов'язку держави щодо утвердження та забезпечення прав та свобод людини становлять, поряд із публічно-правовими, приватноправові засади її формування та реалізації [36, с.17].

Звідси впливає висновок, що в завдання

Конституції не входить детальне врегулювання суспільних відносин, вона становить той фундамент, на якому ґрунтується національне законодавство. Проте, це не означає, що вона має бути приречена на бездіяльність чи реалізовуватися лише через галузеве законодавство. Навпаки, Конституція України – це нормативно-правовий акт, який визначає поведінку суб'єктів права [24, с.93].

Так, безпосереднє застосування Конституції можливе у разі: коли із її змісту не випливає необхідність додаткової регламентації її положень законом; коли закон, який був чинним до введення в дію Конституції чи прийнятий після цього, суперечить їй (наприклад, відповідні норми ЖК УРСР, що передбачають примусове виселення в адміністративному порядку); коли правовідносини законом не врегульовано, а нормативно-правовий акт, прийнятий Кабінетом Міністрів України або Радою Міністрів АРК чи укази Президента суперечать Конституції України.

Подібної думки притримуються і цивілісти, вказуючи, що цивільне законодавство сприяє розвитку та забезпеченню механізму здійснення прав людини шляхом передбачення основних способів реалізації та захисту особистих немайнових прав [36, с.24].

По-четверте, не зважаючи на те, що публічне і приватне право – протилежні частки, вони не можуть існувати у замкнутому просторі, а тому постійно знаходяться у певному взаємопроникненні і є елементами цілісної системи позитивного права.

Необхідно постійно враховувати феномен одночасної участі норм конституційного і цивільного права в механізмі правового регулювання суспільних відносин. Така паралельна участь припускає збіг інтерпретацій норм конституційного і цивільного права на недоторканність житлового простору. Тим часом цілком можливі ситуації, коли суди загальної юрисдикції, що застосовують норми цивільного права, не враховують одночасне регулювання відповідних відносин нормами конституційного права або навпаки.

Тому потрібно чітко розуміти, що засто-

совуючись одночасно, норми конституційного права - є нормами публічного права і спрямовані на встановлення державою меж здійснення особою права на недоторканність житла, можливості обмеження цього права державними та приватними особами шляхом встановлення процедури проникнення до житла та іншого володіння і визначення кола осіб, які мають на це право; встановлення публічного покарання за злочини проти особи, її прав тощо. Вони базуються на імперативних нормах публічного права. А норми цивільного права - є нормами приватного права, які, у свою чергу, шляхом юридичної рівності, майнової самостійності і вільного волевиявлення забезпечують безпосередню реалізацію особою свого суб'єктивного права на недоторканність житлового простору на засадах, передбачених ст.3 ЦК України. Вони базуються на диспозитивних нормах приватного права, що носять позитивний зміст.

Отже, зміст понять у конституційному праві не збігається зі змістом понять у цивільному праві. Звичайно, норми ст.30 Конституції України і ст.311 ЦК України у певній мірі гомогенні, але не тотожні. Норма Конституції завжди займає більш високе положення в ієрархії правових норм. Вона, на відміну від галузевих норм, завжди характеризується більшою юридичною насиченістю.

Закріплення права на недоторканність житлового простору нормами публічного і приватного права не дає підстави вважати його виключно конституційним чи навпаки цивільним, яке гарантовано у Основному Законі. Ці норми повинні застосовуватися на практиці паралельно, оскільки вони покликані виконувати різні завдання. Саме тому, співвідносячись, вони взаємодіють а не протиставляються один одному, забезпечуючи суспільний контроль за індивідом та окреслюючи межу самостійності від суспільства.

Звідси, впливає висновок, що в завдання Конституції не входить детальне врегулювання суспільних відносин; вона становить той фундамент, на якому ґрунтується національне законодавство. А тому, роль права на недоторканність житла у конституційному

праві полягає у встановленні, забезпеченні та гарантуванні дотримання природного права як такого, а, відповідно у цивільному праві - охороні та регулюванні особистих немайнових відносин, у які вступає носій права на недоторканність житлового простору. Зазначене дозволяє проводити подальші наукові пошуки у напрямку цивільно-правового регулювання права на недоторканність житлового простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горобець Н. О. Щодо питання поняття права на недоторканність житлового простору / Н. О. Горобець // Збірник матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (24 квітня 2009 року, м. Тернопіль). - Тернопіль : Тернопільськ. держ. екон. ун-т, 2009. - С. 124-128.

2. Рудинский Ф. М. Личность и социалистическая законность : учебное пособие / Ф. М. Рудинский. - Волгоград : Науч.-исслед. и ред.-издат. отдел, 1976. - 160 с.

3. Вологина Э. А. Конституционное право советских граждан на неприкосновенность жилища : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Государственное право и управление; советское строительство; административное право; финансовое право» / Э. А. Вологина ; Моск. высшая школа милиции МВД СССР. - М., 1980. - 19 с.

4. Вологина Э. А. Конституционные вопросы неприкосновенности жилища в деятельности следователя : лекция / Э. А. Вологина ; под ред. Ю. Л. Еренко. - Волгоград : Науч.-исслед. и ред.-издат. отдел, 1976. - 34 с.

5. Луць Л. Трансформація нормативної частини сучасної правової системи України - вимога часу / Л. Луць // Право України. - 2003. - № 3. - С. 117-121.

6. Алексеев С. С. Частное право : научно-публицистический очерк / С. С. Алексеев. - М. : Статут, 1999. - 160 с.

7. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. - М. : Статут, 1998. - 353 с. (Классика Российской Цивилистики).

8. Азимов Ч. Н. Приватне право в системі права / Ч. Н. Азимов // *Правова держава України: проблеми, перспективи розвитку : короткі тези доп. та наук. повідомлень респ. наук.-практ. конф. (9-11 листопада 1995 р.)* – Харків : Статус, 1995. – С. 150-160.
9. Крупчан О. Д. Методологічні підходи до проблеми взаємозв'язку приватного та публічного права / О. Д. Крупчан // *Методологія приватного права : зб. наук. праць (за матеріалами наук.-теорет. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.)*. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – С. 10-19.
10. Лук'янець Д. Методологічні аспекти визначення структури системи права / Д. Лук'янець // *Підприємництво, господарство і право*. - 2006. - № 3 (123). – С. 7-10.
11. Бірюков І. предмет і метод приватного права / І. Бірюков // *Право України*. – 2002. - № 3. - С. 34-37.
12. Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 372 с.
13. Конституционное право России / отв. ред. А. Н. Кокотов и М. И. Кукушкин. - М. : Юрист, 2003. – 536 с.
14. Коток В. Ф. Содержание конституционного права / В. Ф. Коток // *Советское государство и право*. - 1971. - № 2. - С. 108-113.
15. Харитонов О. І. Дихотомія «публічне право-приватне право» та деякі питання визначення структури національного права / О. І. Харитонов, Є. О. Харитонов // *Університетські наукові записки*. – 2005. - № 3 (15). - С. 6-11.
16. Суханов Е. А. Современное развитие частного права в России / Е. А. Суханов // *Юрист*. – 2001. - № 3. – С. 2-7.
17. Явич Л. С. Право развитого социалистического общества. Сущность и принципы / Л. С. Явич. - М. : Юрид. лит., 1978. - 224 с.
18. Калініченко О. Теоретико-правові ідеї захисту прав, свобод та обов'язків людини і громадянина / О. Калініченко // *Право України*. – 2005. - № 5. - С. 21-24.
19. Богданов Е. Соотношение частного и публичного в гражданском законодательстве / Е. Богданов // *Российская юстиция*. – 2000. - № 4. - С. 23-24.
20. Селіванов В. Діалектика приватного та публічного в правовому регулюванні / В. Селіванов, Н. Діденко // *Право України*. – 2001. - № 11. - С. 15 – 22.
21. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Изд-во Уральск. гос. юрид. акад., 1994. - 200 с.
22. Тагайназаров Ш. Т. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав граждан в СССР / Ш. Т. Тагайназаров. – Душанбе : Дониш, 1990. - 216 с.
23. Красавчиков О. А. Охрана интересов личности и свод законов советского государства / О. А. Красавчиков // *Гражданско-правовая охрана интересов личности в СССР : межвуз. сб. науч. тр.* - 1977. – Вып. 53. – С. 25-35.
24. Оніщенко О. Пряма дія норм Конституції України / О. Оніщенко // *Підприємництво, господарство і право*. – 2004. - № 5. – С. 90-93.
25. Шаповал В. Конституція як форма (джерело) конституційного права України (питання теорії) / В. Шаповал // *Право України*. - 1999. - № 6. – С. 8-12.
26. Лучин В. О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации / В. О. Лучин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 687 с.
27. Маклаков В. В. Конституционное (государственное) право за рубежных стран : В 2-х т. / В. В. Маклаков ; под ред. Б. А. Страшунина. – М. : БЕК, 1996. – 788 с.
28. Лисенков С. Властивості Конституції як Основного закону та конституційна регламентація змісту і реалізації суб'єктивних прав і свобод / С. Лисенков // *Підприємництво, господарство і право*. – 2007. - № 7. - С. 10-14.
29. Морозова Л. А. Конституционное регулирование в СССР / Л. А. Морозова. - М. : Юрид. лит., 1985. - 144 с.

30. Сивий Р. Метод правового регулювання як критерій поділу позитивного права на публічне та приватне / Р. Сивий // Юридична Україна. – 2005. - № 3. – С. 54-63.

31. Алексеев С. С. О взаимодействии административно-правового и гражданско-правового регулирования в социалистическом обществе / С. С. Алексеев // Правоведение. – 1959. - № 3. – С. 35-47.

32. Яковлев В. Ф. Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений : учеб. пособие / В. Ф. Яковлев ; науч. ред. Петрищева Г. И. – Свердловск : Свердл. юрид. ин-т, 1972. - 210 с.

33. Алексеев С. С. Предмет советского гражданского права и метод гражданско-правового регулирования / С. С. Алексеев //

Советское государство и право. - 1955. - № 2. - С. 114-118.

34. Європейський суд з прав людини Справа «Юдження Мішелідоу, Міхаель Тимвіос та Дімейдс проти Туреччини» // Юридичний журнал. – 2003. - № 12. - С. 117-118.

35. Тацій В. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головний конституційний обов'язок демократичної, правової, соціальної держави / В. Тацій // Вісник акад. правових наук України : зб. наук. праць. – 2000. – № 4 (23). - С. 15-20.

36. Стефанчук Р. Система особистих немайнових прав фізичних осіб / Р. Стефанчук // Юридична Україна. - 2004. - № 9. – С. 24-31.

Горобець Н. О. Роль норм конституційного та цивільного прав у частині реалізації права на недоторканність житлового простору / Н. О. Горобець // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 184–194 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09gnongp.pdf>

Досліджується роль норм ст.30 Конституції та ст.311 ЦК України у врегулюванні відносин, що породжуються правом на недоторканність житлового простору. Зроблено висновок, що роль права на недоторканність житла у конституційному праві полягає у встановленні, забезпеченні та гарантуванні дотримання природного права як такого, а, відповідно у цивільному праві – охороні та регулюванні особистих немайнових відносин, у які вступає носій права на недоторканність житлового простору.

Горобець Н.А. Роль норм конституційного и гражданского прав в части реализации права на неприкосновенность жилищного пространства

Исследуется роль норм ст.30 Конституции и ст.311 ЦК Украины в урегулировании отношений, которые порождаются правом на неприкосновенность жилищного пространства. Сделан вывод, что роль права на неприкосновенность жилища в конституционном праве заключается в установлении, обеспечении и гарантировании соблюдения естественного права как такого, а, соответственно в гражданском праве – охране и регулировании личных неимущественных отношений, в которые вступает носитель права на неприкосновенность жилищного пространства.

Gorobets N.A. Role of Norms of the Constitutional and Civil Rights Regarding Realization of the Right to Inviolability of Housing Space

The role of norms of 30 Constitution and 311 Civil Code of Ukraine is explored in the regulation of relations which are generated by the right of respect to habitation. Cooperation of private and public law was analyzed and the place of constitutional and civil law has been found out in the law system. A conclusion has been made that the role of right of respect to habitation is consist in establishment, providing and guaranteeing of observance of natural law as such in the constitutional law and in protecting and regulation of the personal non-property relations in which subject of right of respect to habitation enters, accordingly in a civil law.